

KÜLTÜREL PEYZAJ KORUMA YAKLAŞIMINDA YENİ BİR BOYUT; SOSYO-EKOLOJİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

A NEW DIMENSION IN CULTURAL LANDSCAPE PROTECTION APPROACH; SOCIO-ECOLOGICAL SUSTAINABILITY

Neşe YILMAZ BAKIR*

ÖZET

Sürdürülebilirlik kavramı kültürel peyzaj bağlamında ele alındığında çoklu stratejilere odaklanan, yenilikçi teorik ve metodolojik yaklaşımların geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Kültürel peyzajları korumak, yalnızca kolektif mirasımızı korumak için değil, aynı zamanda toplulukların refahıyla içsel olarak bağlantılı olduğundan; sosyal-ekolojik sürdürülebilirliği teşvik etmek için de önemlidir. Sosyal ekoloji, toplum-doğa etkileşiminin tüm ilgili örgütsel, mekânsal ve zamansal düzey ve ölçeklerdeki analiziyle ilgilenen disiplinler arası ve disiplinler arası bir bilim alanıdır. Bu araştırma makalesi, kültürel peyzajların korunması ile sosyal-ekolojik sürdürülebilirlik arasındaki kesişimleri araştırarak bu kritik alandaki zorlukları ve fırsatları incelemektedir. Özellikle yerel düzeyde kültürel peyzajların sürdürülebilirliğinde çevresel değişim ve çağdaş toplumsal gelişme tarafından kısırlanan ortaya çıkan riskleri ve güvensizlikleri hafifletmek ve bunlara uyum sağlamak için toplumsal tepkilerin daha sağlam ve ayrılmaz bir unsuru haline nasıl gelebileceğini daha iyi anlamak amacıyla yazılmıştır. Çalışma, kapsayıcı yönetişimin, toplumsal katılımın ve yeşil altyapının geliştirilmesinin önemini vurgulayarak, sosyo-ekolojik sürdürülebilirliğe ulaşmak için çeşitli stratejileri araştırmaktadır. Sonuç olarak sosyo-ekolojik sürdürülebilirliği sağlamak için çeşitlilik, bağlantı, değişkenleri yönetme, karmaşık sistemlerin anlaşılması-uyum kapasitesi, deneyim, katılım, yönetişim başlıkları altında öneriler geliştirmektedir. Bu sorunların ele alınması, eşitlikçi ve dayanıklı olan uzun vadeli, sürdürülebilir kentsel kalkınmayı başarmak için önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, kültürel peyzaj koruma, sosyo-ekolojik, dayanıklılık.

ABSTRACT

Sustainability, a multidimensional concept, needs the development of innovative theoretical and methodological approaches. Protecting cultural landscapes is important not only to preserve our collective heritage but also to promote social-ecological sustainability, as it is intrinsically linked to the well-being of communities. Socio-ecology is an interdisciplinary and transdisciplinary field of science that deals with the analysis of society-nature interactions at all relevant organizational, spatial, and temporal levels and scales. This research article examines the challenges and opportunities in this critical area by investigating the intersections between the protection of cultural landscapes and social-ecological sustainability. It is written with the aim of better understanding how the sustainability of cultural landscapes, especially at the local level, can become a more robust and integral element of societal responses to mitigate and adapt to emerging risks and insecurities provoked by environmental change and contemporary societal development. The study explores various strategies to achieve socio-ecological sustainability, emphasizing the importance of inclusive governance, community participation, and green infrastructure development. As a result, it develops recommendations under the headings of Diversity, Connectivity, Managing Variables, Understanding Complex Systems-Adaptive Capacity, Experience, Participation, and Governance to ensure socio-ecological sustainability. Addressing these issues will be important to achieve long-term, sustainable urban development that is equitable and resilient.

Keywords: Sustainability, cultural landscape protection, socio-ecology, resilience.

Geliş Tarihi/Received: 12 Nisan 2025
Kabul Tarihi/Accepted: 5 Mayıs 2025

Araştırma Makalesi/Research Article

*
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Erciyes Üniversitesi
Kayseri / Türkiye

Department of City and Regional Planning,
Erciyes University
Kayseri / Turkey

ORCID: 0000-0002-6326-6127

nyilmaz@erciyes.edu.tr

1. GİRİŞ

Kültürler veya insan faaliyeti, bağlı oldukları yerel sistemlerin ekolojik sınırları içerisinde gelişir (Rockstrom vd., 2009), kültürleri belirli sosyo-mekânsal sistemlerde yerelleştirmek, küreselleşen dünyada her zaman ortaya çıkan çoklu hareketlilikler açısından oldukça karmaşık bir konudur (Urry, 2001; Adger vd., 2013). Sürdürülebilir kalkınma, ekolojik, ekonomik ve sosyal boyut olmak üzere üç boyut üzerinden tanımlanırken günümüzde kültür boyutu ön plana çıkmış, "kalkınma süreçlerinin sürdürülebilirliğini sağlayan gerekli dönüştürücü boyutu" olarak ele alınmaya başlanmış, kültürel sürdürülebilirlik ise, kalkınmanın dördüncü ayağı olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 2019). Bu ilginin kökleri, sürdürülebilir kalkınmayı inşa etmek için mevcut çok yönlü kaynakları içeren belirli bir

sermaye türü olarak "kültürel sermayeyi" öneren çok daha önceki tartışmalar üzerine inşa edilmektedir (Throsby, 1999; Labadi, 2017). Kültürel peyzaj ve kültürel sürdürülebilirlik ilişkisinde esas konu sürdürülebilirlik ilkeleriyle tutarlı bir şekilde kültürel miras ve geleneklerin korunması ve devam ettirilmesi anlamına gelmektedir; kültürel alanların, eserlerin ve uygulamaların korunmasının yanı sıra kültürel bilgi ve becerilerin sürdürülmesini de içeren bir yaklaşıma sahiptir. Bu konu kültürel kaynakların korunması ve kullanımında gelecek nesillerin ihtiyaçlarının dikkate alınmasını sağlamayı da içermektedir. Kültürel peyzaj; toplum ve doğal yapı arasındaki dinamik ilişkinin ürünü olarak kabul edilir ve antropojenik faaliyetler ile çevreleyen ortam arasındaki karmaşık bir etkileşimi kapsamaktadır (Scazzosi, 2004; Zeng & Mu, 2024). Günümüzde kültürel peyzaj koruma kavramı, çevre yönetimi ve sürdürülebilirlik alanında giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu peyzajlar, belirli coğrafi bölgelerde gelişen benzersiz kültürel kimlikleri, gelenekleri ve yaşam biçimlerini temsil ettikleri için önemli bir değere sahiptirler ve sürdürülebilir sistemleri şekillendiren sosyo-ekolojik süreçlerin sonucu olarak doğa ve kültür arasındaki bir arayüz niteliğindedirler (Lekakis & Dragouni, 2020; Frantzeskaki & Rok, 2018). Bu doğrultuda kültürel miras kavramının, somut varlıklara ve uzman görüşlerine odaklanmak yerine, farklı paydaşlardan gelen ilişkisel değerleri ve çoklu bakış açılarını içerecek şekilde genişlemesi, peyzaj kavramını da içerecek şekilde kentsel mirasa dair bütünsel bir bağlamsal görüşe yol açmıştır (Panjabi & Winter, 2009). Bu kavramsallaştırmanın merkezinde, peyzajın fiziksel karakterinin yanı sıra yaşanan bir mekân, sosyo-kültürel yapısı ile zaman ve mekânda değişen çevrenin zihinsel-özel bir temsili olduğu fikri yer almaktadır. Peyzaj kavramının karmaşık katmanlaşmasını ele almak için genellikle ayrı ayrı tartışılan farklı teorik perspektifleri bütünleştiren bir yaklaşımın gerekliliğini gündeme gelmesi ile pek çok disiplin peyzaj arkeolojisi (Ansuetz vd., 2001), kentsel peyzaj planlama (Waldheim, 2006) ve peyzaj ekolojisi (Forman, 1995; Wu & Hobbs, 2002) gibi pek çok disiplin konuyu tartışmaya başlamışlar literatüre katkı sunmuşlardır (Tablo 1).

Tablo 1. Kültürel Peyzaj Yaklaşımı –
Değerlendirme

Kaynak	Araştırma Odağı
Çatalbaş & Kılıç, 2022	Kentsel dinamikler içerisinde koruma ve planlamada Kültürel Peyzaj yaklaşımı bileşenleri
Perihan & Aşur, 2020	Kent kimliği ve Kültürel Peyzaj ilişkisi
Martínez Pino, 2018; Rodwell, 2018	Kültürel Peyzaj yaklaşımını yerel kalkınma gündemlerinin merkezine yerleştirme ve sürdürülebilir kalkınma için 2030 Gündemi, Yeni Kentsel Gündem (Habitat III) hedeflerine yirmi birinci yüzyıl için kentsel planlama modellerine entegrasyon
Colavitti & Usai, 2019	Kentin tarihsel odağını kavramsallaştırmanın önemi, Vatandaşların karar alma süreçlerindeki belirgin rolü
Ginzarly vd., 2019	Tekil yerel bağlamlardan ve ulusal ve yerel yönetimlerin miras yönetiminde birlikte nasıl çalışabileceğine, mirası ulusal çıkar olarak belirleyip bu şekilde küreselleşmeye karşı nasıl mücadele edebileceğine dair bir örnek olarak Kültürel Peyzaj yaklaşımı
Markevičienė, 2011	Kültürel Peyzaj sürecinde kent ve kentli hakkı
Turner, 2015	Somut olmayan miras yoluyla sosyal sürdürülebilirliği teşvik etmek için Kültürel Peyzaj yaklaşımının potansiyel uygulaması
Fusco Girard, 2013	Kültürel Peyzaj yaklaşımının planlamaya entegrasyonu
Rey Pérez & González Martínez Pino, 2018; Rodwell, 2019	Kültürel Peyzaj sürecinde özgünlük değerlendirmesi
Azpeitia Santander vd., 2018	Kültürel Peyzaj yaklaşımında kabul edilebilir değişim sınırlarının tanımlanması
Jokilehto, 2014	Yerel idari çerçeveleri ile Kültürel Peyzaj yaklaşımı ilişkilendirme
Ginzarly vd., 2019	Kültürel Peyzaj yaklaşımı, katılım, koruma, yönetim, kalkınma ve planlama disiplinlerini bütünleştiren yeni araçlar
Waterton & Smith, 2010	Kültürel Peyzaj kavramının inşa edilmiş çevreyle etkileşim süreçlerinin tanımlanması
Avrami, 2010 ; Avrami vd., 2019; European Council, 2000	Toplumsal ilişkiler, hâkim söylemler ve inşa edilmiş çevrenin ve diğer eserlerin oluşumunu etkileyen politik, ekonomik ve kurumsal bağlamlar
Van der Hoeven, 2019; Nash vd., 2018	Kültürel Peyzaj sürecinde yeni teknolojilerin dahil edilmesi, mirasın maddi olmayan boyutunu ve erişilebilirliği
Angrisano vd., 2016	Sosyal girişim, sosyo-ekonomik araçlar
Dinçer, 2013	"Tarihi kentsel peyzaj" anlayışı içinde karar verme, süreçte yer alan toplum aktörlerinin ortaklığı, müzakere ve iş birliği

Kültürel peyzajları korumak, yalnızca kolektif mirası korumak için değil, aynı zamanda kendilerine güvenen toplulukların refahıyla içsel olarak bağlantılı olduğundan, sosyal-ekolojik sürdürülebilirliği teşvik etmek için de önemlidir (Scazzosi, 2004; Soini & Birkeland, 2014). Bu nedenle kültürel peyzajların ve doğal mirasın korunmasına yönelik yönetim stratejilerine odaklanan yenilikçi teorik ve metodolojik yaklaşımların geliştirilmesine yönelik artan bir ihtiyaç bulunmaktadır. Son yıllardaki bu kapsamda koruma tartışmalarındaki vurgu, anıtların onarımı ve korunmasından, kültürel peyzajı şekillendiren toplumsal süreçlere ve çoğunlukla tarihi, insan yapımı ortamların dikkate alınması; kültürel mirasın sosyo-ekonomik ve çevresel değerlerinin takdir edilmesine doğru kaymıştır (Tunbridge & Ashworth, 1996; Loulanski, 2006; Bond & Worthing, 2008; Tait & While, 2009). Ayrıca fiziksel eserlerle bağlantılı olsun veya olmasın, sosyal örüntülere ve yaşam geleneklerine öncelik verilmesi gerekmektedir. Somut olmayan miras, somut mirasın şekil ve anlam kazandığı daha geniş bir çerçeve sağlamaktadır (Bouchenaki, 2003). Sonuç olarak kültürel mirası, gelenekler ve eserler aracılığıyla sonraki nesillere aktarılan, gelecek nesillerin yeni katkılarıyla bir arada var olan ve günümüz değerleriyle uyumlu, değişken, heterojen ve melez olmak üzere çoklu yorumları olan, sürekli olarak yeniden yaratılan bir toplumsal süreç olarak tanımlanmaktadır (Tait & While, 2009). Gelenek ve uygulamaların taşıyıcısı olan yerel topluluklar, mirası üreten, sürdüren ve koruyan temel koruyucular olarak görülmektedir; bu nedenle miras ve onun kullanımı hakkında farkındalık yaratma araçlarına ve uygun enstrümanlara erişebilmelidirler (Xie vd., 2022; Ziemeļniece vd., 2021). Bu kapsamda çalışmanın odağında yer alan sosyal-ekolojik sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarını bütünləştiren kapsamlı bir çerçevedir. Özünde, bu yaklaşım insan toplumları ile bunların içinde yer aldığı ekosistemler arasındaki karmaşık bağlantıları kabul eder (Sürdürülebilirlik, Öğrenme, Uyum ve Bilgi İşleme vb.). Sürdürülebilirliğin sosyal-kültürel yönü, toplulukların refahını ve dayanıklılığını sağlayan süreçleri ve koşulları kapsar (Berkas vd., 1994). Bu, tüm bireylerin yerel ortamlarının karar alma ve gelişimine aktif olarak katılmaları için fırsatlar yaratmayı, çevreleri üzerinde bir sahiplik ve faaliyet duygusu geliştirmeyi içermektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Kaynak kullanımı ve sonuçların değerlendirilmesinde insan faktörü düşünüldüğünde kaynakların koruma ve dayanıklılığının artırılması sürecinde sosyo-ekolojik yapının iyi çözümlenmesi gereklidir. Bu süreçte kültürel peyzajın korunmasında yerele özgü kültürel bilgi ve deneyimlerin ön plana çıkarılması, dayanıklılığın artırılabilmesi için uyum kapasitesinin artırılması, acil bir durum karşısında organize olma yeteneğine sahip esnek ve dayanıklı yönetim modellerinin geliştirilmesi gereklidir (Berkas vd., 2014; Folke vd, 2005; Olsson vd., 2004; Bodin vd., 2006; Bodin & Crona, 2009).

Bu araştırma makalesi, kültürel peyzajların korunması ile sosyal-ekolojik sürdürülebilirlik arasındaki kesişimleri araştırarak bu kritik alandaki zorlukları ve fırsatları incelemektedir. Çalışma, kapsayıcı yönetimin, toplumsal katılımın ve yeşil altyapının geliştirilmesinin önemini vurgulayarak, sosyo-ekolojik sürdürülebilirliğe ulaşmak için çeşitli stratejileri araştırmaktadır. Sosyo-kültürel sürdürülebilirliği artırmayı amaçlayan insan yeteneği/kapasitesi ve yerel adaptasyon çerçevesinde kültürel mirasın korunmasına tartışan bir çerçeve sunmaktadır. Farklı toplulukların ekolojik dinamikleriyle nasıl başa çıktıklarına dair net bir anlayış geliştirmek, koruma bilimi ve uygulaması için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle araştırma kapsamında geliştirilen teorik model, yeni veya optimize edilmiş koruma stratejileri için olasılıklar sunmaktadır. Araştırma kapsamında Kültürel Peyzaj-Koruma ve sosyo-ekolojik Sürdürülebilirlik ilişkisinin değerlendirmesi, iki aşamadan oluşan hakemli bilimsel literatürden yararlanarak gerçekleştirilmiştir. Konunun çok disiplinli doğasının ve çok sayıda yayının farkında olarak, ilk aşama konunun geniş bir genel görünümünü ve kapsamını almaya yönelik olarak araştırılmıştır. Bu nedenle Scopus, WOS ve Proquest veritabanında gelişmiş bir literatür araması yapılmış, ikinci aşamada araştırmaların odakları analiz edilerek nitel bir değerlendirme yapılmıştır (Tablo 1 ve Tablo 2).

Araştırma soruları;

- Kültürel sürdürülebilirlik, risk algısına, azaltmaya ve uyum stratejilerine dayanır. Yerel kültürler, riskleri nasıl algılar ve bunlara nasıl uyum sağlar?
- Yerel kültürler, sürdürülebilirlik stratejilerini nasıl geliştirir ve uygular?
- Bu stratejiler, kültürel değerleri ve gelenekleri nasıl korur?

Genel olarak, bu çalışma kentsel sürdürülebilirliğe bütünsel bir yaklaşımı savunan büyüyen bilgi birikimine katkıda bulunmakta ve kültürel peyzajın ve topluluklarının refahının ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu sorunların ele alınması, eşitlikçi ve dayanıklı olan uzun vadeli, sürdürülebilir kentsel kalkınmayı başarmak için çok önemli olacaktır.

3. SOSYAL EKOLOJİNİN TEMEL İLKELERİ

Sosyo-ekolojik sistem (SES) kavramı gündeme geldiği dönemden (Ratzlaff, 1969) günümüze kadar kavramsal olarak evrilerek (Tablo 2) hem çevre hem de sosyal bilimlerde, ekonomide ve tıp, psikoloji, sanat ve beşeri bilimler gibi çeşitli bilgi alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Berkes vd., 1994).

Kaynak	Tanım- Odak	Uzlaş-Ortak Nokta
Thomas vd., 2012	“İnsan ve doğa sistemi”	(1) Entegre Biyo-Fiziksel ve Sosyo-kültürel süreçler, (2) Kendi kendini örgütlenme, (3) Doğrusal olmayan ve öngörülemez dinamikler, (4) Sosyal ve ekolojik süreçler arasındaki geri bildirim, (5) Mekânda (uzamsal eşikler) ve zamanda (zaman eşikleri) değişen davranış, (6) Farklı zaman ölçeklerinde sonuçları olan miras davranışsal etkiler, ortaya çıkan özellikler (7) Karmaşık uyarlanabilir sistemler
Fidel vd., 2014	Toplumsal ve ekolojik sistemlerin karşılıklı olarak bağımlı olduğu bir sistem	
Bouamrane vd., 2016	Ölçekler arasında iç içe geçmiş, birbirine bağımlı ve bağlantılı insan ve doğa sistemleri	
Harrington vd., 2010	Karşılıklı etkileşimler içinde toplumsal (insan) ve ekolojik (biyofiziksel) alt sistemleri içeren bir sistem	
Colding & Barthel, 2019	Yerel kurumlar tarafından çerçevelenen farklı yönetim uygulamalarına yansıtılma zorunluluğu	
del Mar Delgado-Serran vd., 2015	Çok farklı zaman ölçeklerinde sonuçları olan miras davranışsal etkiler,	
Berkes vd., 1998	Yerel kaynak yönetim sistemlerindeki dayanıklılığı analiz etme yöntem,	
Davidson-Hunt & Berkes, 2003	Ekosistem ve yönetim uygulaması arasındaki bağlantının, kaynak kullanıcılarının yerel ekosistemi veya bağlı oldukları kaynak tabanının ekolojik bilgisi ve anlayışı	
Ostrom, 2009	Sağlamlık modeli (Vakaları karşılaştırmak için koşullar iyileştirilmesi gerekliliği, ortak dil geliştirilmesi, karmaşık, çok değişkenli kaynak yönetim sistemlerinin daha ciddi bir biçimde incelenmesi gerekliliği)	
Anderies vd., 2004	Kavramsal Modelin arkasındaki mantık hem tasarlanmış hem de kendi kendini düzenleyen bileşenlerini tanımlamak ve değerlendirmektir.	

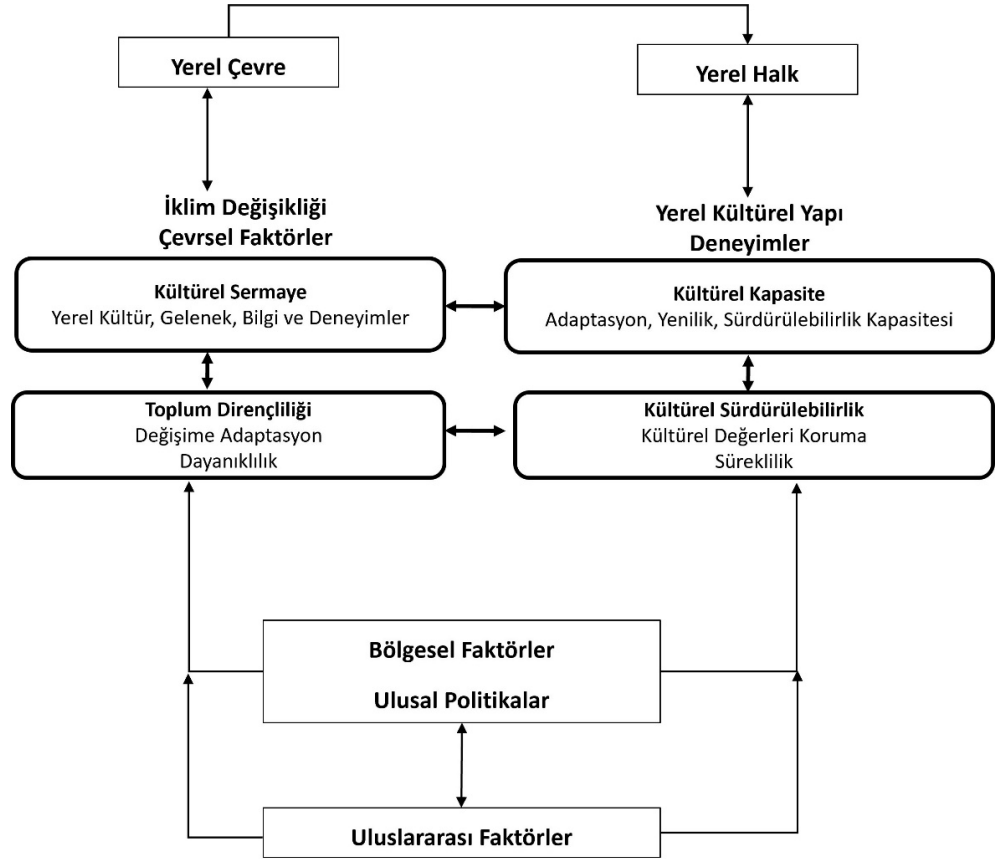
Tablo 2. Sosyo-Ekoloji Yaklaşımları-
Kavramsal Değerlendirme

Sosyal-ekolojik sistemler (SES) araştırması, insanların ve doğanın derinlemesine iç içe geçtiğini kabul eder ve devam eden küresel değişimle ilişkili sosyal-ekolojik koşullar, zayıflıklar ve yollar hakkında tutarlı bir anlayış sağlamayı amaçlamaktadır (Currie vd., 2024). SES kavramı — aynı zamanda bağılı insan-çevre sistemleri veya bağılı insan ve doğal sistemler olarak da adlandırılır — çevresel ve toplumsal değişimin birbirine bağılı dinamiklerini anlamak için güçlü bir analitik çerçeve sağlamaktadır (Şekil 1). Günümüzde kavramsal olarak

sosyo-ekoloji, toplum-doğa etkileşiminin tüm ilgili örgütsel, mekânsal ve zamansal düzey ve ölçeklerdeki analiziyle ilgilenen disiplinler arası ve disiplinler arası bir bilim alanıdır. Sosyal ve doğa bilimlerinin yanı sıra beşerî bilimlerden gelen uzmanlıkları birleştirerek ve uygulayıcılardan gelen bilgileri entegre ederek, sosyal ekoloji sürdürülebilirliğe doğru ilerleme çabaları için bilgi temeli sağlamayı amaçlamaktadır.

Sosyo-ekoloji tematik olarak şunları içermektedir:

- Malzemeler, enerji, su ve arazi dahil olmak üzere kaynak kullanım modellerinin analizi;
- Kaynakların yönetimi;
- Kurumsal, toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutları;
- Kaynak kullanımının iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, ekosistemler ve diğer çevresel yönler üzerindeki etkileri;
- Gıda üretimi, döngüsel ekonomi, paylaşım ekonomisi veya fiziksel ekonomileri yeniden düzenlemeye yönelik diğer kavramlar gibi yerleşik ve ortaya çıkan konular;
- Toplumdaki ilişkilerinin rolü;
- Sürdürülebilirliğe doğru ilerlemek için seçeneklerin karşılıklı tavizleri ve sinerjileri;
- Sürdürülebilirlik dönüşümleri için ivme noktaları ve engeller.

Şekil 1. Sosyo-ekoloji Sistem Bileşenleri

Yukarıda belirtilen tanımla, sosyo-ekolojik sistemler analitik bir araç ve kaynak kullanımı ve güvenliği üzerine teknik ve bilimsel araştırma için bir katalizör olarak ana akım teorik anlayışı temsil etmektedir. Bu bağlamda, güncel sorunlara odaklanmakta ve baskı altındaki peyzaj üzerindeki kaynak yönetimindeki sinerjiler ve uzlaşmalar hakkında yenilikçi düşünceyi teşvik etmektedir. Kavram hakkındaki ikinci teorik eğilim teknik olmaktan çok normatiftir: alana yönelik sosyal eşitliğe ve çevresel adaletsizliğe eleştirel bir şekilde bakmayı, güç asimetrisine işaret etmeyi ve savunmasız grupların riskler karşısında ihtiyaçları üzerinden değerlendirilmesini talep etmeyi önermektedir. Genelde belirsiz anlam ve güçlü normatif yankının bir kombinasyonu olarak görülen bu normatif vurgu SES'i çatışma ve eşitsizliğin bir tarayıcısı ve karar vericileri ve paydaşları hangi tür bir gelecek (ve dünya düzeni) istendiği sorusuna doğru harekete geçirmek için bir pusula olarak kullanmayı önermektedir. Sosyal-

ekolojik sistemler kavramı, çevresel ve toplumsal değişimin birbirine bağlı dinamiklerini anlamak için faydalıdır. Kavram; insanlığın ekosistemlere bağımlılığının daha fazla kabul edilmesi, disiplinler arası ve bilim ile toplum arasında iyileştirilmiş iş birliği; gelişmiş sistem anlayışına yol açan artan metodolojik çoğulculuk ve sosyal-ekolojik etkileşimleri dikkate alan önemli politika çerçeveleri konularını ve ilişkiselliğini anlamada katkı sağlamaktadır (Fischer vd., 2015; Deslatte vd., 2022).

Kentsel ortamlarda sosyo-ekolojik sürdürülebilirliği keşfetmek, toplum refahı ile ekolojik sağlık arasındaki karmaşık ilişkilerin bütünsel bir şekilde anlaşılmasını gerektirir. Bu keşfin merkezinde, çevresel koşullar ile insan refahının birbirine bağlılığını vurgulayan ve kentsel sürdürülebilirliğin hem sosyal hem de ekolojik faktörleri dikkate almadan elde edilemeyeceğini gösteren sosyo-ekolojik paradigma yer almaktadır (Anjali vd., 2024; Edwards & Sen, 2000). Kent planlamacıları ve politika yapımcılar sürdürülebilir ve dayanıklı kentsel gelecekleri teşvik etmeye çalışırken, bu bağlantıları teşvik etmede kültürel peyzajların rolüne odaklanmalıdırlar. Kültürel peyzajlar yalnızca kentsel yaşam kalitesini artırmak için hayati bileşenler olarak hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal boyutları planlama ve geliştirmelerine entegre etmeyi önemli hale getiren temel ekolojik faydalar da sağlamaktadır (Amster & Grdina, 2021; Kühne & Kühne, 2019.). Örneğin, kültürel peyzajın sürekliliğinin sağlanması gibi tüm kullanıcıların haklarını dengeleyerek kapsayıcılığı önceliklendirmeli ve böylece kentte yerleşik sosyal-kültürel sorunları toplumsal empati ve katılım fırsatlarına dönüştürmelidir (Schmitz & Herrero-Jáuregui, 2021; Anjali vd, 2024).

4. KÜLTÜREL PEYZAJ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ/ SOSYO-EKOLOJİ ARA KESİTİNDE TEMEL BİLEŞENLER

Sürdürülebilirlikle yakından bağlantılı olan dayanıklılık, sistemin dış etkilere yanıt verme yeteneğini tanımlayan bir kavramdır. Dayanıklılığı sürdürülebilirliğe bağlamanın, belirsiz ve değişen bir dünyada sosyo-ekolojik sistemleri yönetmek için önemli olduğu kabul edilmektedir (Reyers vd., 2022). Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde sosyo-ekolojik dayanıklılık kültürel peyzaj ile birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir.

4.1. Risk Algısı, Azaltma ve Uyum Kapasitesi

Risk, tanımlanmış bir tehlikenin meydana gelme olasılığı veya sıklığı ile meydana gelmenin sonuçlarının büyüklüğünün birleşimi olarak tanımlanmaktadır (Slovic vd., 1982; Lechowska, 2018). Toplumun risklere yanıt vermedeki dayanıklılığını artırmada en önemli stratejiler planlama sürecinde azaltma ve adaptasyonun daha geniş kavramlar ile ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Toplamların öz yeterliliklerinin ve uyum seçeneklerinin maliyetleri ve etkinliğinin değerlendirilmesinde uyum kapasitesi dikkate alınmalıdır. Uyum kapasitesini etkileyen temel faktörler risk farkındalığı ve risk algısıdır; 'risk farkındalığı', tehlikelerin potansiyelinin tanınma düzeyini tanımlarken, 'risk algısı' mevcut risklerin öznel değerlendirmesine atıfta bulunmaktadır. Literatürde, risk algısı 1980'lerde sosyal bilimlerde; yargılama ve karar alma çalışmalarındaki araştırmalar yoluyla ön plana çıkmıştır. Pidgeon vd. (1992), risk algısının insanların inançlarını, tutumlarını, yargılarını ve duygularını, sosyal ve kültürel değerlerini ve belirli bir tehlikeye karşı benimsedikleri eğilimleri içerdiğini belirtmektedir.

Sürdürülebilir toplumlara doğru uygulanabilir geçişler tasarlarlarken sosyal bağlamda mevcut kültürel yeteneklerden yararlanmalıdır. Bu nedenle, riske verilen her yanıtın kültür aracılığıyla iletildiğini kabul etmek önemlidir. Kimliğin algılanan yönleri, toplum uyumu ve yer duygusu dahil olmak üzere hem maddi değerleri hem de maddi olmayan değerleri değerlendirmeyi gerektirmektedir (O'Brien vd., 2015). Ancak, bu stratejilerin etkili bir şekilde uygulanmasının, uzmanlar tarafından kabul edilebilir olarak belirlenen risk seviyesi için etkileri olan yerel düzeydeki risk algısı ve güvenlik kültürü uygulamaları tarafından yönlendirilmesi gereklidir. Bu uygulamalara yönelik kültürel bir duyarlılığın ve uyum kültürünün olmaması durumunda, ilerleme yavaş olabilir veya geri çevreletilebilmektedir. Açıkça, risk azaltma yalnızca yasal düzenlemeler, kurumlar ve potansiyel tehlikelerle ilgili değildir; aynı zamanda tüm bu bileşenleri yerleştirilmiş bir bağlamda bir araya getirerek değişim süreçlerini aktif olarak yönetir. Örneğin iklim değişikliği araştırmalarında nitelikli adaptasyon fikri, çevrenin bozulmasına pasif bir şekilde uyum sağlamayı ifade etmez.

Aksine, adaptasyon tercihen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlayan kasıtlı dönüştürücü eylem açısından kavranır (Bassett & Fogelman, 2013; Salomaa & Juhola, 2020; Juhola vd., 2022). Bu hedefler, riskleri tanımlayarak ve etkili yanıtlar bularak takip edilir. Modern toplumlarda riskler genellikle bilim temelli kavramlar ve yöntemlerle değerlendirilir. Ancak, sürdürülebilirlik stratejileri tasarlanırken, riskin insan geçim kaynağı ve kültürü üzerindeki sosyal etkilerini ilgili kişilerle diyalog halinde değerlendirmek de önemlidir; geleneksel bir bilim temelli risk yönetim stratejisi, geleneksel kültürlerin kültürel potansiyelini ve riske yanıt verme bilgisini sıklıkla göz ardı ettiği için sosyal sürdürülebilirlikle yeterince uyumlu değildir. Tartışmalı olarak, topluluklar geleneksel kültürel varlıklarını yalnızca önerilen politikanın genel kabulü yoluyla reformların meşruiyetini artırmak için değil, aynı zamanda yeni risk yönetimi politikalarının ortak yaratılmasına katkıda bulunmak için de kullanabilirler. Bu, çeşitli yerel girişimlerden ve kültürel olarak miras alınan sürdürülebilir uygulamalardan yararlanılarak yapılabilir (Haustein & Lorson, 2023; Buttner, 1998; Ranson vd., 1994). Etkili bir şekilde, yerel kültürel miras ve çeşitliliğin tanımlanmış varlıkları aracılığıyla sürdürülebilir kalkınma sağlayabilecek mevcut uygulamaları belirlemek çok önemlidir.

4.2. Sosyal Farklılaşma, Savunmasız Gruplar

Sosyal uyumun yoğunluğu ve kapsamı, sosyal gruplar arasında kırılganlıkların farklılaşması göz önüne alındığında, topluluklardaki "özerk" uyum, günlük insan ihtiyaçları ve hızlı sosyal değişim ortasında gündelik uygulamaların uygulanabilirliği açısından yakından anlaşılmalıdır (Kortetmäki & Järvelä, 2021). Toplumsal farklılaşmanın ve yaşanan adaletsizliğin etnik gruplar veya diğer toplumsal azınlıklar arasında "özerk uyum" oluşturma kapasitesini engelleyebileceği ileri sürülmektedir. Dahası, mekân veya yer de savunmasızlığı değerlendiren açıklamalara dahil edildiğinde, toplum düzeyindeki güç ilişkilerinin de dikkate alınması gereken toplumsal yapılar ve varlıklar ayırt edilebilir (Demetriades & Esplen, 2008; Vallury vd., 2022). Temel olarak, bu koşullar altında tanınan yerel topluluklarda sürdürülebilir kalkınma fikri, yerel kalkınma süreci içerisinde, sosyal azınlıkların bile kendi kültürel yeteneklerine dayalı olarak toplumsal değişime katkıda bulunabilecekleri kapsayıcı bir sürecin izlenmesi girişimi anlamına gelecektir (Blaser, 2004). Ancak, kültürel sürdürülebilirliği uyarlanabilir kapasiteyle birleştirme perspektifinden bakıldığında, yerli toplulukların yerel kültürlerinde tanınması gereken daha da fazla kültürel potansiyel vardır.

Modern toplumlarda çağdaş kırılganlık deneyimlerini ortaya koyan sosyal farklılaşmanın bir başka yönü de kentsel/kırsal ayrımıyla bağlantılıdır. Kentleşme eğilimi, yerel nüfusun geçim kaynakları ve kültürü üzerinde kutuplaştırıcı bir etkiye sahip olabilecek bölgesel farklılaşmaya yol açan yeni bir ortam sağlamıştır. Bu farklılaşma ve potansiyel ayrışma yalnızca bireyler arasında değil, aynı zamanda topluluklar ve bölgeler arasında da tespit edilebilir. Bu nedenle, bölgelere göre kültürel sürdürülebilirliğin ön koşullarını dikkatlice ele almak ve bölgesel farklılaşma açısından bile kolektif uyarlanabilir kapasiteyi öngörmek önemlidir. Farklılaşmanın alt bölgesel dinamiklerini tanıyarak, yerel aktörler genellikle kırsal/kentsel ayrım ve diğer mekânsal farklılaşmalarla ilişkilendirilen marjinalleşmeye meydan okumak için kapsayıcı stratejiler bulabileceklerdir.

4.3. Yerel Dayanıklılık ve Dönüştürücü Yönetim

Yerel uyarlanabilir kapasiteye ve dayanıklılığa katkıda bulunmak amacıyla, topluluktaki hem kültürel hem de maddi kaynakların yaşayanlar ve yerel kurumlar tarafından belirlenmesi ve değerlendirilmesinin sağlanması gereklidir. Yönetişim perspektifinden ele alındığında, yer temelli bir topluluk ve kültür, bölgesel ulus devletinin mevzuatına bağlı olarak daha fazla veya daha az özerkliğe sahip olan kentsel veya kırsal topluluk yönetimi bağlamında konumlandırılabilir. Bu idari topluluklar, yerel sürdürülebilirliğe doğru adımlar atabilen ve benzer çıkarları paylaşan kültürel ağlarla birlikte çalışabilen kamu politikalarının yerel girişimleri için "yuva" görevi görecektir şekilde kasıtlı olarak "yerel sürdürülebilirlik yönetimi" yolları kurabilme olanağına sahiptir (Smit & Wandel, 2006; Edge & McAllister, 2009; Gough, 2013). Yer temelli çeşitlilik ve çok konumlu yönetim çerçevesinde, kültürel sürdürülebilirlik, öncelikle günlük yaşam pratikleri üzerinde yaratıcı işlevler/reformlar veya çeşitli yerel kültürel performanslarda paylaşılan deneyimler yoluyla güçlendirme(ler) olarak

yerel uyarlanabilir kapasiteye ortaya çıkan bir katkı anlamına gelir ve kültürel değişim yoluyla farklı alanlarda daha da geniş bir şekilde uyum sağlama yeteneğini artırır (Rozmiarek vd., 2022; Kortetmäki & Järvelä, 2021). Yer ve kültürel miras arasındaki göreve dayalı bir ilişkinin önemini vurgulamak kendiliğinden açık olarak kabul edilebilir, çünkü yere dayalı görevler ve yerel çevre ve tarihi alanların yönetimi gelenek tarafından yerel dayanıklılığa açıkça dahil edilmiştir (Folke vd. 2005; Holling, 1996; Anderies vd., 2004; Sachs vd., 2019).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Literatür değerlendirmesi sosyo-ekolojik sürdürülebilirlik kapsamında kültürel peyzajların dayanıklılık stratejilerinin tanımlanmasında ve sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutlarının özelliklerinin incelenerek sağlanabileceği değerlendirilmiştir. Kavramlar arasındaki ilişki, sosyo-mekânsal sistem içinde oluşturulması gereken bir standart veya kayıttan çok bir süreç olarak düşünülmelidir. Kültürel sürdürülebilirlik açısından bu, öncelikle yerel mirasın, kültürel sürdürülebilirlik mercceklerinden tekrar tekrar nitelendirilmesi gereken toplumsal dayanıklılığın oluşturulmasında kalıcı ve kurucu bir unsur olduğu anlamına gelmektedir. Kültürel peyzajın korunmasında SES aracılığı ile yerel ve/veya toplumsal dayanıklılığın oluşturulmasına katkıda bulunan sosyal aktörlerin çeşitliliğini tanımak gereklidir. Sürdürülebilir dönüşümlerini onaylamaya yönelik yerel politika yapımının uygulanabilir olduğu kanalları, ağları ve etkili iletişim ortamlarını belirlemek önemlidir. Son olarak, etkili yönetim kalıpları oluşturma perspektifinden ister kamu kurumları ister özel kuruluşlar olsun, topluluğun "dış" aktörlere göre özerklik derecesini tanımak önemlidir. Dolayısıyla hem artan yerel uyum kapasitesini hem de toplumsal dayanıklılığı hedefleyen toplumsal süreçlerin, kültürel sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri açısından zaman zaman kontrol edilmesi gerekir. Genel düzeyde, önerilen bir prosedür, bu etkilerin "tanınma, yeniden dağıtım ve temsil" ilkeleriyle ne kadar iyi uyumlandığını değerlendirmektir (Fraser, 2009). Bu doğrultuda çalışma kapsamında kültürel peyzajların korunması sürecinde Sosyo-ekolojik sürdürülebilirlik için yedi ilke önermektedir, bu ilkeler Tablo 3'de değerlendirilmiştir.

Tablo 3. SES-Kültürel Peyzaj İlişkisinde Gereklikler-Dayanıklılık

Nitelikler	SES-Kültürel Peyzaj (Dayanıklılık) Gereklikler
Çeşitlilik	Uyum Kapasitesi (Beklenmeyen tehdit ve tehlike durumlarına hızlı, sorunsuz ve uygun maliyetli bir şekilde yanıt verme yeteneği (işlevsel, mekânsal, yapısal, üretim- çeşitlilik) Esneklik – esnek operasyonlar (Çok yönlü stratejiler geliştirebilme)
Bağlantı	Bölgeler arasındaki sosyal-ekolojik etkileşimlerin daha iyi anlaşılması ve bu tür etkileşimleri yönetecek kurumların geliştirilmesi Sistemdeki elemanlar arasındaki bağlantıları yönetmek (Örneğin, sosyal gruplar arasındaki artan bağlantı, bilgi paylaşımının artırılması)
Değişkenleri Yönetme	Değişkenleri ve geri bildirimleri yönetmek: • Yavaş değişkenler, iklim veya yasal sistemler gibi düzenleyici değişkenleri ifade etmektedir. • Geri bildirimler, aynı türdeki sonraki değişiklikleri güçlendiren veya azaltan bir değişkendeki veya etkileşimdeki değişikliklerdir Hem araştırmacılar hem de karar vericiler, sosyal-ekolojik sistemleri kademeli olarak şekillendiren uzun vadeli etkenlere daha fazla dikkat etmelidir.
Karmaşık sistemlerin anlaşılması- Uyum Kapasitesi	• Sistemler sürekli olarak evrimleşir, uyum sağlar ve birden fazla mekânsal ve zamansal ölçek boyunca birbirine bağlanır • Belirsizlikler mevcuttur. • Bütünsel yaklaşımlara ihtiyaç vardır Güç ilişkileri, eşitlik, adalet ve ekosistem yönetimi arasındaki etkileşimlerin daha iyi anlaşılması gereklidir. Kullanılabilir sonuçların eş-üretimini sağlamaya yardımcı olunmalıdır
Deneyim	Sosyo-ekolojik sistemlerin belirsizlik, değişim ve sürpriz altında uyum sağlamasını ve dirençli kalması sağlanmalıdır (örneğin izleme ve bilgi paylaşımı) Risklere karşı dayanıklılık bileşenleri tariflenerek yerel değerlendirmeler yapılmalıdır İnsanların sosyal örgütlenme ve doğa hakkındaki kültürel dünya görüşlerinin anlaşılması önemlidir
Katılım	Yönetim ve yönetiminde ilgili paydaşların aktif katılımı Katılımcı, topluluk temelli analiz yaklaşımları Daha güçlü bir akademi-toplum arayüzünün geliştirilmesini desteklemek için hükümetlerin ve toplumun genelinin taahhütte bulunması gereklidir.
Yönetişim	İlgili durumlarda farklı ölçeklerdeki (yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası) yönetim otoritelerinin birlikte çalışması

Kültürel peyzajın korunması sürecinde mevcut dokuların yapılı çevre ve doğal çevre ile bir bütün olarak ele alınması gerekliliği kapsamında söz konusu etkileşimlerin dayanıklılık bağlamında da değerlendirilmesi gereklidir (Walker vd., 2006; Folke, 2004; Folke, 2006; Sarmiento-Mateos vd., 2019). Kırılganlıkların sürdürülebilir sistemdeki karşılığı sosyal ve ekolojik eşitsizliklerin giderildiği yaşanılabilir bir ortam için; risklerin ve belirsizliklerin tanımlanması, uyarlanabilirlik, senaryo analizleri gibi yöntem ve araçların geliştirilmesi gerekliliği kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

- Adger, W. N., Quinn, T., Lorenzoni, I., Murphy, C., & Sweeney, J. (2013). Changing social contracts in climate-change adaptation. *Nature Climate Change*, 3(4), 330-333.
- Amster, R., & Grdina, L. B. (2021). Integrating Individual Well-Being with Environmental Systems. *Stanf. Soc. Innov.* Available online: https://ssir.org/articles/entry/integrating_individual_well_being_with_environmental_systems#(accessed on 2 July 2022).
- Anderies, J. M., Janssen, M. A., & Ostrom, E. (2004). A framework to analyze the robustness of social-ecological systems from an institutional perspective. *Ecology and society*, 9(1).
- Angrisano, M., Biancamano, P. F., Bosone, M., Carone, P., Daldanise, G., De Rosa, F., ... & Girard, L. F. (2016). Towards operationalizing UNESCO Recommendations on "Historic Urban Landscape": a position paper. *Aestimum*, 165-210.
- Anjali, S., Satish, P., & Ashwani, K. (2024). Exploring the Application of Ecosystems Approach to Urban Planning. *International Review for Spatial Planning and Sustainable Development*, 12(2), 28-42.
- Anschuetz, K. F., Wilshusen, R. H., & Scheick, C. L. (2001). An archaeology of landscapes: perspectives and directions. *Journal of archaeological research*, 9, 157-211.
- Avrami, E. (2010). Heritage, values, and sustainability. In *Conservation* (177-183). Routledge.
- Avrami, E., Macdonald, S., Mason, R., & Myers, D. (2019). 6. Understanding Values of Cultural Heritage within the Framework of Social Identity Conflicts. In *Values in Heritage Management: Emerging Approaches and Research Directions*. Getty Publications.
- Azpeitia Santander, A., Azkarate Garai-Olaun, A., & De la Fuente Arana, A. (2018). Historic urban landscapes: A review on trends and methodologies in the urban context of the 21st century. *Sustainability*, 10(8), 2603.
- Bassett, T. J., & Fogelman, C. (2013). Déjà vu or something new? The adaptation concept in the climate change literature. *Geoforum*, 48, 42-53.
- Berkes, F., Armitage, D., Ibarra, M. A., Charles, A., Loucks, L., Graham, J., ... & Abraham, J. (2014). Guidelines for analysis of social-ecological systems. CCRN Working Group on Social-Ecological Systems and Community Resilience. Retrieved Online October, 24, 2019.
- Berkes, F., Folke, C., & Colding, J. (Eds.). (1998). Linking social and ecological systems: management practices and social mechanisms for building resilience. Cambridge University Press.
- Berkes, F., Folke, C., & Gadgil, M. (1994). Traditional ecological knowledge, biodiversity, resilience and sustainability. In *Biodiversity conservation: problems and policies. Papers from the biodiversity programme beijer international Institute of ecological economics royal Swedish academy of sciences* (pp. 269-287). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Blaser, M. (2004). Life projects: Indigenous peoples' agency and development. In *the way of development: Indigenous peoples, life projects and globalization*, 31(1), 23-43.
- Bodin, Ö., Crona, B., & Ernstson, H. (2006). Social networks in natural resource management: what is there to learn from a structural perspective?. *Ecology and society*, 11(2).
- Bodin, Ö., & Crona, B. I. (2009). The role of social networks in natural resource governance: What relational patterns make a difference?. *Global environmental change*, 19(3), 366-374.
- Bond, S., & Worthing, D. (2016). Managing built heritage: The role of cultural values and significance. John Wiley & Sons.
- Bouamrane, M., Spierenburg, M., Agrawal, A., Boureima, A., Cormier-Salem, M. C., Etienne, M., ... & Mathevet, R. (2016). Stakeholder engagement and biodiversity conservation challenges in social-

ecological systems: some insights from biosphere reserves in western Africa and France. *Ecology and Society*, 21(4).

Bouchenaki, M. (2003). The interdependency of the tangible and intangible cultural heritage.

Buttimer, A. (1998). Landscape and life: Appropriate scales for sustainable development. *Irish Geography*, 31(1), 1-33.

Colavitti, A. M., & Usai, A. (2019). Applying the HUL approach to walled towns of Mediterranean seaport cities: Lessons and guidelines through the experience of four UNESCO walled towns. *Journal of Place Management and Development*, 12(3), 338-364.

Colding, J., & Barthel, S. (2019). Exploring the social-ecological systems discourse 20 years later. *Ecology and Society*, 24(1).

Currie, T. E., Borgerhoff Mulder, M., Fogarty, L., Schlüter, M., Folke, C., Haider, L. J., ... & Waring, T. M. (2024). Integrating evolutionary theory and social-ecological systems research to address the sustainability challenges of the Anthropocene. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 379(1893), 20220262.

Çatalbaş, F., & Kılıç, S. E. (2022). Tarihi Kentsel Peyzaj [Historic Urban Landscape (HUL)] yaklaşımı perspektifinde İzmir tarihi liman kentinde planlama ve kültürel mirasın korunmasına yönelik katılımcı bir model. *Megaron*, 17(3), 526-541.

Davidson-Hunt, I., & Berkes, F. (2003). Learning as you journey: Anishinaabe perception of social-ecological environments and adaptive learning. *Conservation ecology*, 8(1).

Del Mar Delgado-Serrano, M., Oteros-Rozas, E., Vanwildemeersch, P., Ortíz-Guerrero, C., London, S., & Escalante, R. (2015). Local perceptions on social-ecological dynamics in Latin America in three community-based natural resource management systems. *Ecology and Society*, 20(4).

Demetriades, J., & Esplen, E. (2010). The gender dimensions of poverty and climate change adaptation. *Social dimensions of climate change: Equity and vulnerability in a warming world*, 4(2), 133-143.

Deslatte, A., Szmigiel-Rawska, K., Tavares, A. F., Ślawska, J., Karsznia, I., & Łukomska, J. (2022). Land use institutions and social-ecological systems: A spatial analysis of local landscape changes in Poland. *Land Use Policy*, 114, 105937.

Dinçer, İ. (2013). Thinking together urban conservation with urban modernization in the process of urban transformation: The possibilities of "historic urban landscape" concept. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 1(1), 22-40.

Edge, S., & McAllister, M. L. (2009). Place-based local governance and sustainable communities: lessons from Canadian biosphere reserves. *Journal of environmental planning and management*, 52(3), 279-295.

Edwards, M., & Sen, G. (2000). NGOs, social change and the transformation of human relationships: A 21st-century civic agenda. *Third World Quarterly*, 21(4), 605-616.

European Commission; 2005: ec.europa.eu/dgs/enterprise/move.htm

European Council (2000, October). European landscape convention. In Report and convention.

Fidel, M., Kliskey, A., Alessa, L., & Sutton, O. O. P. (2014). Walrus harvest locations reflect adaptation: A contribution from a community-based observation network in the Bering Sea. *Polar Geography*, 37(1), 48-68.

Fischer, J., Gardner, T. A., Bennett, E. M., Balvanera, P., Biggs, R., Carpenter, S., ... & Tenhunen, J. (2015). Advancing sustainability through mainstreaming a social-ecological systems perspective. *Current opinion in environmental sustainability*, 14, 144-149.

Folke, C. (2004). Traditional knowledge in social-ecological systems. *Ecology and society*, 9(3).

Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global environmental change*, 16(3), 253-267.

Folke, C., Hahn, T., Olsson, P., & Norberg, J. (2005). Adaptive governance of social-ecological systems. *Annu. Rev. Environ. Resour.*, 30(1), 441-473.

Forman, R. T. (1995). Some general principles of landscape and regional ecology. *Landscape ecology*, 10, 133-142.

Frantzeskaki, N., & Rok, A. (2018). Co-producing urban sustainability transitions knowledge with community, policy and science. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 29, 47-51.

- Fraser, B. (2009). An account of discourse markers. *International review of Pragmatics*, 1(2), 293-320.
- Fusco Girard, L. (2013). Toward a smart sustainable development of port cities/areas: The role of the "Historic Urban Landscape" approach. *Sustainability*, 5(10), 4329-4348.
- Ginzarly, M., Roders, A. P., & Teller, J. (2019). Mapping historic urban landscape values through social media. *Journal of Cultural Heritage*, 36, 1-11.
- Gough, I. (2013). Climate change, social policy, and global governance. *Journal of international and comparative social policy*, 29(3), 185-203.
- Harrington, R., Anton, C., Dawson, T. P., de Bello, F., Feld, C. K., Haslett, J. R., ... & Harrison, P. A. (2010). Ecosystem services and biodiversity conservation: concepts and a glossary. *Biodiversity and conservation*, 19, 2773-2790.
- Haustein, E., & Lorson, P. C. (2023). Co-creation and co-production in municipal risk governance—A case study of citizen participation in a German city. *Public Management Review*, 25(2), 376-403.
- Heritage, U. I. C. (2019). What is intangible cultural heritage.
- Holling, C. S. (1996). Engineering resilience versus ecological resilience. *Engineering within ecological constraints*, 31(1996), 32.
- Jokilehto, J. (2014). Evolution of the normative framework. *Reconnecting the City: The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage*, 203-219.
- Juhola, S., Filatova, T., Hochrainer-Stigler, S., Mechler, R., Scheffran, J., & Schweizer, P. J. (2022). Social tipping points and adaptation limits in the context of systemic risk: Concepts, models and governance. *Frontiers in climate*, 4, 1009234.
- Kortetmäki, T., & Järvelä, M. (2021). Social vulnerability to climate policies: building a matrix to assess policy impacts on well-being. *Environmental Science & Policy*, 123, 220-228.
- Kühne, O., & Kühne, O. (2019). The differentiated socialization of landscape. *Landscape Theories: A Brief Introduction*, 59-72.
- Labadi, S. (2017). UNESCO, world heritage, and sustainable development: International discourses and local impacts. *Collision or collaboration: Archaeology encounters economic development*, 45-60.
- Lechowska, E. (2018). What determines flood risk perception? A review of factors of flood risk perception and relations between its basic elements. *Natural Hazards*, 94(3), 1341-1366.
- Lekakis, S., & Dragouni, M. (2020). Heritage in the making: Rural heritage and its mnemeiosis at Naxos island, Greece. *Journal of Rural Studies*, 77, 84-92.
- Loulanski, T. (2006). Cultural heritage in socio-economic development: local and global perspectives. *Environments*, 34(2), 51.
- Markevičienė, J. (2011). Protection of human rights to the city and preservation of historic urban landscapes: ways to coherence. *Town Planning and Architecture*, 35(4), 301-309.
- Martínez Pino, J. (2018). The new holistic paradigm and the sustainability of historic cities in Spain: An approach based on the world heritage cities. *Sustainability*, 10(7), 2301.
- Nash, C., Jarrahi, M. H., Sutherland, W., & Phillips, G. (2018). Digital nomads beyond the buzzword: Defining digital nomadic work and use of digital technologies. In *International conference on information* (207-217). Cham: Springer International Publishing.
- O'brien, K., Selboe, E., & Hayward, B. M. (2018). Exploring youth activism on climate change. *Ecology and Society*, 23(3).
- Olsson, P., Folke, C., & Berkes, F. (2004). Adaptive comanagement for building resilience in social-ecological systems. *Environmental management*, 34, 75-90.
- Ostrom, E. (2009). A general framework for analyzing sustainability of social-ecological systems. *Science*, 325(5939), 419-422.
- Panjabi, S., & Winter, T. (2009). Understanding the tensions in place: conflict and conservation in Kashmir. *Historic Environment*, 22(1), 19-25.
- Perihan, M., & Aşur, F. (2020). Tarihi kentsel peyzaj ve kent kimliği ilişkisi. *Kent Akademisi*, 13(1), 163-175.
- Pidgeon, N., Hood, C., Jones, D., Turner, B., & Gibson, R. (1992). Risk perception. *Risk: Analysis, perception and management*, 89-134.

- Ranson, S., Stewart, J., Ranson, S., & Stewart, J. (1994). *Renewing Democracy. Management for the Public Domain: Enabling the Learning Society*, 111-132.
- Ratzlaff, E. D. (1969). *Applications of engineering systems analysis to the human social-ecological system*. University of California, Davis.
- Rey Pérez, J., & González Martínez, P. (2018). Lights and shadows over the Recommendation on the Historic Urban Landscape: 'managing change' in Ballarat and Cuenca through a radical approach focused on values and authenticity. *International Journal of Heritage Studies*, 24(1), 101-116.
- Reyers, B., Moore, M. L., Haider, L. J., & Schlüter, M. (2022). The contributions of resilience to reshaping sustainable development. *Nature Sustainability*, 5(8), 657-664.
- Rockstrom, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, A., Chapin III, F. S., Lambin, E., ... & Foley, J. (2009). Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and society*, 14, 1-33.
- Rodwell, D. (2018). The historic urban landscape and the geography of urban heritage. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 9(3-4), 180-206.
- Rodwell, D. (2019). Urban heritage, communities, and environmental sustainability. In *Securing Urban Heritage* (62-79). Routledge.
- Rozmiarek, M., León-Guereño, P., Tapia-Serrano, M. Á., Thuany, M., Gomes, T. N., Płoszaj, K., ... & Malchrowicz-Moško, E. (2022). Motivation and eco-attitudes among night runners during the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 14(3), 1512.
- Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six transformations to achieve the sustainable development goals. *Nature sustainability*, 2(9), 805-814.
- Salomaa, A., & Juhola, S. (2020). How to assess sustainability transformations: a review. *Global Sustainability*, 3, e24.
- Sarmiento-Mateos, P., Arnaiz-Schmitz, C., Herrero-Jáuregui, C., D. Pineda, F., & Schmitz, M. F. (2019). Designing protected areas for social-ecological sustainability: Effectiveness of management guidelines for preserving cultural landscapes. *Sustainability*, 11(10), 2871.
- Scazzosi, L. (2004). Reading and assessing the landscape as cultural and historical heritage. *Landscape research*, 29(4), 335-355.
- Schmitz, M. F., & Herrero-Jáuregui, C. (2021). Cultural landscape preservation and social-ecological sustainability. *Sustainability*, 13(5), 2593.
- Slovic, P., Fischhoff, B., & Lichtenstein, S. (1982). Why study risk perception?. *Risk analysis*, 2(2), 83-93.
- Smit, B., & Wandel, J. (2006). Adaptation, adaptive capacity and vulnerability. *Global environmental change*, 16(3), 282-292.
- Soini, K., & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213-223.
- Tait, M., & While, A. (2009). Ontology and the conservation of built heritage. *Environment and planning D: Society and space*, 27(4), 721-737.
- Thomas, D. C., Stahl, G., Ravlin, E. C., Poelmans, S., Pekerti, A., Maznevski, M., & Au, K. (2012). Development of the cultural intelligence assessment. In *Advances in global leadership* (155-178). Emerald Group Publishing Limited.
- Throsby, D. (1999). Cultural capital. *Journal of cultural economics*, 23, 3-12.
- Tunbridge, J. E., & Ashworth, G. J. (1996). Dissonant heritage. *The Management of the Past as a Resource in Conflict*, 40(2), 547-560.
- Turner, G. (2015). Culture, politics and the cultural industries: reviving a critical agenda. In *The Routledge companion to the cultural industries* (535-544). Routledge.
- Urry, J. (2001). The sociology of space and place. *The Blackwell companion to sociology*, 1(1), 3-15.
- Vallury, S., Smith, A. P., Chaffin, B. C., Nesbitt, H. K., Lohani, S., Gulab, S., ... & Allen, C. R. (2022). Adaptive capacity beyond the household: a systematic review of empirical social-ecological research. *Environmental research letters*, 17(6), 063001.
- Van der Hoeven, A. (2019). Historic urban landscapes on social media: The contributions of online narrative practices to urban heritage conservation. *City, Culture and Society*, 17, 61-68.

- Waldheim, C. (2006). Strategies of indeterminacy in recent landscape practice. Public.
- Walker, M. A., Walker, D., & Velázquez, Y. V. (2006). The Wal-Martification of Teotihuacán: issues of resistance and cultural heritage. In Wal-Mart World (213-224). Routledge.
- Waterton, E., & Smith, L. (2010). The recognition and misrecognition of community heritage. International journal of heritage studies, 16(1-2), 4-15.
- Wu, J., & Hobbs, R. (2002). Key issues and research priorities in landscape ecology: an idiosyncratic synthesis. Landscape ecology, 17, 355-365.
- Xie, H., Zhu, Z., He, Y., Zeng, X., & Wen, Y. (2022). Integrated framework of rural landscape research: Based on the global perspective. Landscape Ecology, 37(4), 1161-1184.
- Zeng, C., & Mu, C. (2024). Two worlds apart: a qualitative study of culture-led rural regeneration projects in China. Inter-Asia Cultural Studies, 25(3), 406-421.
- Ziemeļniece, A., Īle, U., & Stokmane, I. (2021). Spatial identity of Latvian cultural landscape within regional context. Landscape Architecture and Art, 19(19), 7-17.